

**Наставно-научном већу Факултета политичких наука
Универзитета у Београду**

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 26. маја 2016. године, на предлог Одељења за међународне студије, формирало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације „Конституисање идентитета НАТО после Хладног рата“, кандидата мр Раденка Мутавцића, у саставу проф. др Иво Висковић, проф. др Дејан Јовић и проф. др Драган Р. Симић, ментор. Комисија је прегледала и оценила докторску дисертацију и подноси

**РЕФЕРАТ
О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ**

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

а) Основни подаци о кандидату

Кандидат мр Раденко (Боривоје) Мутавцић рођен је 2. новембра 1956. године у Ужицу, Србија. Основну школу и Гимназију завршио је у Ужицу, а од 1975. до 1979. године студирао је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (смер Међународне студије). Двогодишње последипломске студије на Међународном смеру Факултета политичких наука уписао је 1979. и положио све испите до 1981. године. После одслужења војног рока, положио је усмени магистарски испит 1983. године, а 1984. Наставно-научно веће прихватило му је пријаву магистарске тезе „Концепт перманентне револуције Лава Троцког“.

Због обавеза у новинарском послу, којим се кандидат професионално бави од 1980. године, није бранио наведену тезу. У новинарској каријери радио је на радију, телевизији, издавачкој делатности и новинама. Од 1990. до 2001. био је главни и одговорни уредник недељника „Вести“, од 2005. до 2009. био је заменик главног уредника војног магазина „Одбрана“, а од 2010. до 2015. године главни и одговорни уредник „Одбране“, званичног гласила Министарства одбране Србије.

Сада је на дужности начелника Одељења за анализу медија, маркетинг и издаваштво у Управи за односе са јавношћу Министарства одбране. Награђиван је више пута, а 2008.

године добио је прву награду Европског удружења војних новинара (ЕМПА) за најбољи текст објављен у европским војним гласилима. Одликован је Спомен-медаљом за ревносну службу 2011. године.

Магистарску тезу „Програм *Партнерство за мир* и замисао сарадње у безбедности“ одбранио је 2010. године. У оквиру редовног посла у прилици је да непосредно прати реформу сектора безбедности и одбране и безбедносну политику Србије, посебно односе са НАТО, примену НАТО стандарда у обуци и изградњи оперативних способности Војске Србије за одбрану и допринос миру у свету. Присуствовао је бројним међународним стручним скуповима из области безбедности, а завршио је више специјализованих курсева из области међународне и безбедносне политике. Говори енглески и руски језик.

б) Објављени радови кандидата

„Партнерство у безбедности“, монографија, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2010, 208 страна.

„Еволуција партнерске политике НАТО“, „Војно дело“, 2/2013, стр. 132-150.

„Die NATO Partnerschaftspolitik“, *Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ)*, 2/2015, pp. 152-161 (теоријски часопис Министарства одбране Аустрије)

б) Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата Раденка Мутавцића под насловом „Конституисање идентитета НАТО после Хладног рата“ написана је на 315 страна стандардног формата од којих је 286 страна основни текст, а остало резимеа, садржај, списак коришћених извора, прилози и биографија аутора.

Дисертација садржи Увод, шест основних поглавља: I – Појмовно одређење; II – Теоријски приступ; III – НАТО од савеза до организације; IV – НАТО после Хладног рата; V – Конструисање идентитета; VI – НАТО за 21. век – и Закључна разматрања.

На крају је дат списак литературе (монографије, научни и стручни радови великог броја страних и домаћих аутора и интернет адресе релевантних извора) и прилози (табеле, мапа и схема) са прегледним и упоредним показатељима аргумената датих у основном тексту дисертације.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације Раденка Мутавцића је конституисање идентитета НАТО после Хладног рата. Кандидат посматра НАТО као политичко-безбедносну организацију и дугорочни пројекат чија је изградња условљена, с једне стране, настајањем безбедносне заједнице, прожете и учвршћиване вредностима и тековинама западне цивилизације, а са друге стране, односом према претећем другом, безбедносним претњама које су на почетку и током Хладног рата долазиле од Совјетског Савеза и комунизма, а данас, с променама врсте и карактера претњи, из читавог глобалног окружења.

Изградња новог идентитета НАТО, који већ шест и по деценија, понекад и пресудно, утиче на међународне односе и безбедносне процесе у свету, даје и доминантан тон у новијем дискурсу безбедносног идентитета, који се развија у интензивираним процесу (ре)конструкције безбедности у свим нивоима, од појединачне, националне и регионалне до глобалне, и део је ширег процеса враћања концепта идентитета у теорије међународних односа и студије безбедности.

Зато кандидат прву половину дисертације посвећује теоријском разматрању кључних појмова у свом истраживању – идентитета и безбедности, без којих нема постојања и опстанка политичке заједнице. У приступу анализи овог односа истиче превасходни утицај који идеје, норме, вредности и идентитети имају на конституисање националних интереса и односа моћи, издвајајући идентитете као кључне за изучавање понашања и избора које државе чине. Притом не занемарује значај који материјалне способности имају за одређивање интереса и изградњу моћи држава, што такође одређује структуру међународног система.

Поред идентитета и безбедности, кандидат даје и основна одређења осталих појмова значајних за предмет истраживања, као што су: безбедносна претња, безбедносна

дилема, колективна одбрана, колективна безбедност, кооперативна безбедност и Хладни рат.

Овим основним одредницама категоријално-појмовног апарата који користи у дисертацији, кандидат даје свеобухватну али појмовно јасну дефиницију НАТО као *безбедносне заједнице* у којој државе превазилазе *безбедносну дилему* и страх од војног угрожавања у међусобним односима, користећи *колективну безбедност* и *колективну одбрану* за очување *безбедности* од унутрашњег и спољног угрожавања, а успешним препознавањем промена *изазова, ризика и претњи* после завршетка *Хладног рата* развија способности и уз сарадњу са партнерима на принципима *кооперативне безбедности* гради нови *идентитет*, остајући један од кључних фактора контроле и мењања безбедносних процеса широм света.

Истраживачки изазов за кандидата представља опстанак НАТО после нестајања разлога због кога је основан. Анализира процес трансформације и прилагођавања НАТО новонастајућој ситуацији, у којој је НАТО успешно препознавао и имао адекватан одговор на суштински измењене безбедносне претње у неочекиваним и брзим променама у свету, у деценијама на размеђу два века. У први план НАТО је ставио политичке процесе, а властиту трансформацију усмерио ка новој идентитетској одлици носиоца промене и обликовања међународне стварности, пре свега стварањем новог безбедносног поретка у средњој и источној Европи, спровођењем политичких реформи у тим државама заснованим на либерално-демократским вредностима и институцијама и реформи сектора безбедности и одбране.

НАТО се промишљено и систематски укључио у изградњу посткомунистичког уређења држава централне и источне Европе, које су се определиле да тешко наслеђе прошлости превазилазе транзицијом према либерално-демократским институцијама и економији либералног капитализма. НАТО је био *иницијатор* и *носилац* међународне социјализације и имплементације нових вредности, остварујући успешну интеракцију са демократски опредељеним домаћим елитама у изградњи нових националних идентитета и интереса тих држава и конституисања властитог идентитета *креатора* промена у циљу безбедне нове Европе. Конструкција новог идентитета дала је снажан замах активностима НАТО и уливала нову мотивишућу енергију у доградњи

евроатлантске безбедносне архитектуре на широком европском простору где је утицај НАТО нагло растао.

Основна **истраживачка питања** која кандидат поставља су: шта је идентитет и посебно шта је идентитет једне политичко-безбедносне организације; шта чини идентитет НАТО; како се конституише идентитет и шта утиче на тај процес; шта је безбедност и посебно шта чини безбедност једне политичке заједнице; какав је однос идентитета и безбедности као кључних појмова у овом истраживању; шта је НАТО данас и како утиче на савремене безбедносне процесе; какво је место, улога и будућност НАТО с обзиром на данашње идентитетске одлике.

Временски оквир истраживања кандидат омеђава најпре околностима после Другог светског рата које су утицале на формирање НАТО и даљим праћењем промена међународних односа и деловања НАТО. Највећи део рада посвећен је периоду од завршетка Хладног рата до данас, односно до ескалације украјинске кризе коју кандидат одређује као завршну фазу постхладноратовског периода и уједно почетак настајања новог безбедносног поретка, кога суштински обележава заостравање међународних односа, пораст броја нових центара моћи и њихово јачање у борби за што већи удео у глобалној прерасподели утицаја на регионалне и глобалне безбедносне процесе.

Као разделник историјског континуитета НАТО, кандидат издваја завршетак Хладног рата и нестанак разлога због којих је основан, који је НАТО превладао захваљујући изграђеним способностима и спремношћу на трансформацију, према променама међународне стварности после Хладног рата. На ове промене НАТО је одговорио темељним заокретом свој политике - развијањем *партнерства* најпре са државама централне и источне Европе и *ширењем на исток Европе*. На нову природу претњи одговорио је ширим приступом безбедности, који уз одржавање и развијање способности за *колективну одбрану, дијалогом и сарадњом* са партнерима јача укупне одбрамбене и безбедносне капацитете.

Из овог темељног заокрета, НАТО гради нови идентитет *носиоца промене и обликовања* међународне стварности према својим интересима, који су доминантно одређени

интересима најјаче силе, САД, истовремено подстичући развијање другачијих теоријских приступа идентитету и односу идентитета и безбедности.

Постхладноратовски период деловања НАТО кандидат дели и анализира у две фазе. У *првој фази* НАТО је остварио важну мисију стабилизације Европе претежно *политички* делујући, док је у решавању југословенске кризе морао да *војно* интервенише, први пут изван својих граница. Југословенска криза била је прилика да НАТО потврди разлог свог постојања и додатно преобликује своју постхладноратовску мисију, која уз све израженију политичку компоненту дијалога и сарадње, не занемарује демонстрацију и употребу оружане силе за превенцију и решавање кризе.

Агресијом на СР Југославију започела је *друга фаза* постхладноратовског деловања НАТО, у којој више није било суштинске једногласности и јединственог наступа савезника, већ је најјача сила, САД, окупљала „коалиције вољних“ да учествују у ратовима које је предузимала. Показало се да јавности представљени међународни циљеви ангажовања у Авганистану и Ираку нису били стварни мотив, већ су то ратови преваходно покренути геоенергетским интересима САД. Заједничко деловање савезника и партнера у Авганистану од одлуке Савета безбедности УН да НАТО преузме вођство над интернационалним снагама (ИСАФ), 2003. године, у многоме је поправило разједињену слику НАТО на почетку новог века. Деловање САД у том периоду подржавано је више од „нових“ чланица НАТО из средње и источне Европе, него од „стarih“ чланица из западне Европе (преваходно Француске и Немачке), што је још једна линија поделе настала у другој фази постхладноратовског деловања НАТО. Она је приметна, али није доминантна у реаговању НАТО на украјинску кризу, која је поново збила редове савезника, али опет са више упита из западне Европе, која због санкција Русији трпи значајне економске губитке.

Просторни оквир истраживања кандидат најпре фокусира на Европу после Другог светског рата и још уже на западну Европу, која је родно тле и епицентар сукоба Запад-Исток. Касније, после завршетка Хладног рата, просторни оквир се шири на државе средње и источне Европе и на југословенску кризу почетком и током деведесетих, коју кандидат види као погодну прилику за примену опредељења НАТО у тражењу новог идентитета и наметања свог присуства и утицаја различитим облицима деловања, укључујући и војну силу. Даље просторно ширење, у складу са опредељењем НАТО да

делује изван граница своје територије, у пракси значи покушај држања под својом контролом безбедносних проблема било где у свету где би конфликт могао угрозити заједничку безбедност, коришћењем политичких, информационих, економских и, ако је потребно, војних средстава. Кандидат истиче да НАТО, а пре свега његова водећа сила САД, у настојању да сачувају првенство у глобалним релацијама моћи, пројектују стабилност у планетарним оквирима, што за последицу често има тешко страдање људи, уништавање материјалних добара и нарушавање цивилизацијских особености. То усложњава односе у регионима и са другим државама које јачају своје економске, безбедносне и друге потенцијале, стварајући тиме нову мултиполарну структуру међународног система.

У заснивању сопственог **теоријског приступа** предмету истраживања, кандидат се ослања на кључне доприносе утицајних теорија међународних односа, пре свега *реализма* и *либерализма*, дајући предност *социјалном конструктивизму* који у средиште изучавања и мењања друштвене стварности ставља идентитет. Кандидат издваја и у свом истраживању примењује *дијалогски приступ* Ивера Нојмана, са полазиштем у изучавању идентитета „да је другост епистемолошка неопходност сопства“. Нојман овај правац назива „источно скретање“, указујући тиме на значај који Русија има у процесу стварања европског идентитета. Кандидат сматра да је Русија и данас, а својим јачањем све више, главни чинилац актуелног дискурса о европском безбедносном поретку, који је у сржи безбедности евроатлантске заједнице држава и историјског задатка који НАТО има у очување западне цивилизације.

Теоријски приступ који кандидат развија током истраживања полази од основних ставова реализма да су државе централни актери у међународном систему, и да је моћ изражена војном силом кључна за теорију и праксу међународних односа. Реалистички приступи се актуелизују новим преобликовањем односа у свету и настајањем мултиполарне структуре моћи. У ситуацији ограничених природних ресурса и претећих појава у еколошком окружењу, моћ мерена војном силом потврђује своју прворазредну улогу.

У теоријском приступу је либерализам, који превазилази реалистичко инсистирање на војним и географским аспектима, а предност и шансу НАТО види у политичком јединству, институционалној изграђености, нормама и процедурама, широкој

платформи деловања у различитим областима, палети алата за политичке консултације и доношење одлука, војном планирању и ангажовању, што својом укупношћу превазилази одређену претњу (као што је деценијама била совјетска) и поставља се као сигуран штит пред другим, новим претњама евроатлантској и широј безбедности. Иако и овде државе остају основни субјекти безбедности, у први план долазе узајамно поверење, политичко договарање и колективни идентитет, који надилази национални у створеном осећају припадања стабилној и безбедној заједници.

За успешну конструкцију наднационалног колективног идентитета НАТО, пресудан значај имају интерес држава да осигурају властиту безбедност на националном нивоу и психолошки осећај појединаца да су тако заштићенији. Кандидат овде указује на синергично деловање та два фактора, које ствара извеснији лик сутрашњице, у коме ће најшири круг референтних објеката безбедности, од грађанина као појединца до политичко-безбедносне заједнице као колектива, имати безбеднију будућност.

Овакви реалистички и либералистички полазни приступи знатно су обogaћени новим, који настају или добијају на значају после завршетка Хладног рата. Фокус теорија међународних односа и студија безбедности помера се са позитивистичког приступа који се темељи на материјалистичким и рационалистичким основама, ка *социјалном конструктивизму*, посебно након завршетка Хладног рата, када је стварност постала „отворенија“ за утицај друштвених чинилаца. Заједничко свим конструктивистичким приступима је да наглашавају значај идентитета за изградњу безбедности, иако међу њима постоје разлике у одређивању тог односа.

Конструктивистичко објашњење НАТО као организације указује на једну важну димензију, а то је да се организација није развијала само према претњама, *претећем другом*, већ и као заједница која се темељи на препознатљивим вредностима и прихватљивим нормама и идејама. Историјске везе и културно и религијско заједништво САД, Канаде и западноевропских држава духовни су темељ јединства НАТО, које није нарушено и поред бројних разлика у погледима на националну и заједничку безбедност, организацију и функционисање НАТО и оправданост предузимања појединих војних акција изван својих граница. НАТО је био и остао гарант очувања политичких, економских и духовних вредности западне цивилизације, а

то су високо вредноване идентитетске одлике које имају кључни значај данас, када се све више говори о „прошлости Запада“ и „опadaњу моћи САД“, као његове водеће силе.

Грађење чврсте евроатлантске безбедносне архитектуре прати и развијање нове безбедносне културе, која је, као и културно наслеђе за национални идентитет, значајна за изградњу идентитета НАТО. Осећај јединства у сигурности коју пружа НАТО олакшава да нове идеје којима НАТО креира будућност буду прихваћене са поверењем и одобравањем. То је важан додатни елемент „меке моћи“, која уз доказану „тврду моћ“ јача идентитет НАТО, снажи његово унутрашње јединство и чини га пожељним партнером у изградњи заједничке безбедности.

У оствареној конструкцији идентитета НАТО кандидат издваја следеће **основне чиниоце**: (1) *политичку безбедност* којом се обезбеђује политичка стабилност поретка безбедносне заједнице - држава чланица, заснована на либералној демократији као политичком уређењу, која не искључује сарадњу са другим државама и организацијама у свету које деле исте интересе и осећај заједничке будућности; (2) *војну безбедност* која војном силом и способностима израженим кроз достигнуте капацитете, стандарде и процедуре (а) осигурава безбедност територије и становништва држава чланица и тиме испуњава основни задатак колективне одбране, (б) решава кризе, пре, током и после сукоба (кризни менаџмент), било где у свету ако се процени да одатле долази претња по безбедност заједнице; (3) *развијену институционалну инфраструктуру*, која функционише у свим секторима безбедности: политичком, војном, економском, социјеталном и еколошком и на свим нивоима, од појединачне и националне до регионалне и глобалне безбедности; (4) *нову безбедносну културу* која уз традиционалну културу државне безбедности развија културу кооперативне безбедности, нови приступ у решавању безбедносних питања и модел учвршћења евроатлантске безбедносне архитектуре.

На основу овако ближе одређеног предмета истраживања и формираног теоријског приступа, кандидат за *научни циљ* истраживања најпре поставља теоријску и практичну дескрипцију и анализу процеса изградње идентитета НАТО као политичко-војне организације. Овај *научни опис* (дескрипција) у основи је *научног објашњења* процеса конституисања идентитета и места и улоге коју НАТО данас има у међународним односима и безбедносним процесима. Кандидат на њему заснива и *научно предвиђање*,

покушај да сагледа деловање НАТО у будућем обликовању међународне стварности, у настојању да сачува доминантно место у глобалној расподели моћи.

Значај остварења овог циља кандидат сагледава у односу на мали број оваквих приступа историји и мисији НАТО у домаћој литератури, с обзиром да је предмет анализе већине радова непосредно искуство које Србија има са НАТО током југословенске кризе, проблема Косова и бомбардовања 1999. године.

Теоријски циљ дисертације је даља разрада односа идентитета и безбедности и уочавање различитих домета појединих теорија међународних односа и студија безбедности у описивању, објашњењу и прогнозирању појава у убрзаној друштвеној динамици „скупљања“ простора и времена.

Практични (друштвени) циљ кандидат види у приказу достигнутог нивоа моћи НАТО, који, на једној страни, представља *претњу за друге*, а на другој страни је разлог прихватања *партнерских односа* у изградњи заједничке безбедности и сигурније будућности. НАТО је израстао у организацију са највећим политичким утицајем у свету и најјачом војном силом у историји, чији збирни задатак у 21. веку кандидат види у контроли глобалне безбедности и очувању и унапређењу тековина и вредности западне цивилизације.

Основни приступ истраживању је политиколошки, уз историјски и социолошки приступ у појашњењу појединих питања. Онтолошко полазиште најближе је конструктивистичком приступу да су идентитет и безбедност плод друштвене конструкције, а значења материјалности конструишу се, интерпретирају и мењају у интересубјективном односу, мењајући тако и поимање друштвене стварности. У томе суштински значај имају идеје, норме, вредности, а највише идентитети, који утичу и на изградњу и динамику светске политике. Притом, наглашава кандидат, друштвена конструкција није произвољна, иза ње стоје односи моћи и интереса, пре свега политичких елита.

Спознаји тако схваћене друштвене стварности кандидат претежно приступа *анализом дискурса*, посебном научном методом која повезује идеје и праксу, „оно што је речено и оно што је урађено“ (Ивер Нојман). Од посебних научних метода кандидат користи

анализу садржаја, са њеним аналитичким и синтетичким компонентама, а највише анализу садржаја докумената (стратешких концепата НАТО, декларација самита, докумената о организацији и деловању у стратешки важним областима, саопштења о важним догађајима...).

За поређење спољнополитичких опредељења држава које су главни актери овог истраживања, кандидат користи *компаративну* методу, погодну за праћење њиховог односа, утицаја на промене у међународном систему и посебно сагледавања узајамног односа њихових идентитета и безбедносних пракси, на којима темеље своје интересе током посматраног историјског периода одређеног за временски оквир истраживања.

Од основних метода кандидат највише користи *анализу* којом раставља предмет истраживања и ближе сагледава саставне чиниоце, и *апстракцију* погодну да у категоријалном апарату одреди опште (кључне) појмове које користи у истраживању.

Главна општенаучна метода коју кандидат користи јесте *хипотетичко-дедуктивна*, јер инсистира на развојности и сталном пропитивању упоредних и узајамних спознаја досегнутог емпиријског и теоријског знања.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Према предмету и циљевима истраживања, стеченом знању и теоријском приступу, кандидат је у истраживању пошао од једне опште (генералне), три посебне и девет појединачних хипотеза, формулисаних као одговоре на истраживачка питања о процесу конституисања идентитета НАТО, од оснивања до данас, са тежиштем на периоду после завршетка Хладног рата.

Општа (генерална) хипотеза

У истраживање се кренуло од опште хипотезе да НАТО, основан са задатком да осигура безбедност САД и држава Западне Европе од комунистичке идеологије и војне моћи Совјетског Савеза, већ шест и по деценија успева да, према променама безбедносних претњи и у циљу остваривања интереса и циљева трансатлантских савезника, трансформише себе, остајући један од водећих креатора безбедносних процеса и изван својих граница, до глобалног нивоа. Испуњавајући своју мисију, НАТО

после Хладног рата гради идентитет који се пре свега оличава у политичком јединству, војној способности, развијеној институционалној инфраструктури и безбедносној култури која се заснива на прихватању и ширењу вредности и идеја западне цивилизације, отворен и спреман за властиту трансформацију у интерактивном процесу мењања међународне стварности, у настајућем светском поретку мултиполарног надметања за расподелу моћи и контролу ресурса и територија.

Прва посебна хипотеза

Супротности два света, две идеологије и два друштвено-економска система после Другог светског рата, одредили су почетни идентитет НАТО као безбедносног штита за западни свет либералне демократије и слободних тржишних односа, који је током Хладног рата развијен у снажан механизам за јачање политичког јединства и касније проширивање и дограђивање безбедносне архитектуре евроатлантске заједнице.

Појединачне хипотезе

Иако основан преваходно као војни савез, НАТО је од почетка имао војну и политичку димензију, што је била основа за развијање у војно-политичку организацију која пружа војну заштиту од претњи са Истока и учвршћује политичку стабилност евроатлантског простора. Послератни интереси САД у Европи и интереси Европе у безбедносном заједништву са САД против претњи Совјетског Савеза, били су основа за перспективну трансатлантску сарадњу у развијању политичке стабилности, економског напретка и снажења евроатлантске безбедносне заједнице, што су пратила и бројна неслагања али никада нису угрозила опстанак НАТО.

САД имају водећу улогу у НАТО и биле су и остале фактор привлачења других држава уз ову најмоћнију силу света. Истовремено, спољнополитички интерес САД је осигурање интереса и ширење утицаја, најпре на Европу, а затим даље на исток, све до данашњег фокусирања на азијско-пацифички регион, што америчке политичке елите у континуитету виде као најпогоднији начин да одрже светску превоћ САД.

Државе западне Европе нашле су свој интерес у америчком пружању безбедносне сигурности у оквиру НАТО, јер су процениле да саме нису у могућности да се супротставе Совјетском Савезу, а таква безбедносна позиција подстицала је њихов

бржи послератни опоравак, даљи економски развој и остваривање економског и политичког јединства западноевропских земаља, оличеног у данашњој Европској унији.

Друга посебна хипотеза

Изненадни престанак Хладног рата, урушавањем Совјетског Савеза и Варшавског уговора, био је тренутак преиспитивања даљег опстанка НАТО, јер је нестао разлог због кога је основан, а безбедносна претња великог конвенционалног рата са могућом употребном нуклеарног оружја више није била вероватна. Са неочекиваним и брзим променама друштвене стварности на сцену су ступиле нове безбедносне претње, углавном невојног карактера. У самом НАТО није било дилеме о опстанку, а на нову стварност одговорио је темељним заокретом своје политике. Развијање партнерства, управљање кризама, мировне операције и хуманитарне интервенције нови су облици деловања НАТО, са јасно израженом перспективом глобалног утицаја на безбедносне процесе.

Појединачне хипотезе

После изненадног престанка Хладног рата, процењујући измењене међународне околности, НАТО се определио за ширење дотадашње безбедносне заједнице на исток, нудећи другим државама изван своје територије нове могућности дијалога и сарадње, пре свега земљама средње и источне Европе. НАТО се залагао за њихово прихватање вредности западне либералне демократије и тржишних принципа економије, уједно пружајући значајну помоћ у реформи одбрамбеног сектора и стварања ефикаснијих оружаних снага, спремних да делују заједно са НАТО у операцијама.

Југословенска криза деведесетих година и распад СФРЈ последица је нестанка биполарне структуре света, спољних дезинтеграционих утицаја појединих држава које су у распаду СФРЈ имале своје интересе и унутрашњих националиста који су кризу видели као шансу за стварање својих националних држава. НАТО је регионалну кризу искористио за пројектовање нове мисије деловања изван своје територије на решавању безбедносних проблема, први пут употребљавајући војну силу изван властитих граница.

У процесу властите трансформације и доградње евроатлантског система безбедности, НАТО је поступно отварао могућности партнерске сарадње, која је данас понуђена

свим државама и организације које хоће да деле заједничку будућност. У ширењу безбедносне мреже НАТО себе види као чвориште, а флексибилни формати сарадње са партнерима треба да омогуће задовољење специфичних интереса сваке државе. За очување те позиције и контролу неуралгичних тачака потенцијалних криза широм света, НАТО јача укупне војне способности, у чему ће значајну улогу имати геостратешки положај и потенцијали како постојећих тако и нових глобалних партнера.

Трећа посебна хипотеза

Безбедносна политика НАТО увек је полазила од геостратегијских интереса трансатлантских савезника и очувања кључних идентитеских вредности Западног света. У том међузависном односу НАТО је учвршћивао политичко јединство трансатлантске заједнице, јачао војне потенцијале и битно утицао на достизање до тада неостварене политичке и укупне стабилности Западне Европе. Са таквим идентитетом наметнуо се после завршетка Хладног рата као пожељан и преко потребан партнер државама у безбедносном вакууму средње и источне Европе, а касније и другим државама широм света које остварење својих безбедносних тежњи желе да остваре у партнерству са најмоћнијом политичко-војном организацијом икада створеном.

Појединачне хипотезе

НАТО је гарант очувања западне цивилизације, њених политичких, економских и духовних вредности и снагом идентитета привлачи друге државе у дељењу заједничке будућности. Таква међународна социјализација плод је уверења да конструисање јаке заједнице почива на провереним вредностима, а отвореном комуникацијом и политичким консултацијама долази се до конкретних облика и садржаја сарадње прилагођених специфичним потребама сваке политичке јединице.

Извори енергије и динамике НАТО су моћна институционална инфраструктура, усвојене норме и процедуре, развијеност широке платформе и палете алата за политичке консултације и доношење одлука, војно планирање и деловање и активности у различитим областима, што превазилази одређену претњу (као што је деценијама била совјетска) и поставља се као сигуран штит пред другим, новим претњама евроатлантској и широј безбедности.

Активно унапређење стабилности које НАТО предузима изван своје територије оправдано је ако за резултат има отклањање нестабилности и унапређење безбедности. Све друго, од погрешне процене ситуације због које се мере предузимају, обима активности и степена примене силе, спорно је и у супротности са међународним правом. Ово је најактуелнија али и најспорнија фаза у деловању НАТО, с обзиром на све интензивнију контролу нових неуралгичних тачака међународне безбедности, али са озбиљним последицама по друге државе и њихово становништво, страдања и разарања, после којих још увек нема адекватног постконфликтног решења за обнову и изградњу новог друштва.

4. Опис садржаја дисертације

Да би одговорио на истраживачка питања и испунио наведене циљеве истраживања, кандидат у првом поглављу под насловом „**Појмовно одређење**“ најпре излаже основне концепте идентитета и безбедности током развоја друштвене мисли. У контексту ова два појма, даје основна одређења осталих појмова значајних за предмет истраживања, као што су: безбедносна претња, безбедносна дилема, безбедносна заједница, колективне одбрана, колективна безбедност, кооперативна безбедност и Хладни рат.

Разматрању конституисања идентитета НАТО, кандидат приступа као идентитету у настајању, подложном брзим променама на које и сам утиче активним деловањем, у интерактивном односу са безбедносном стварношћу у ужем и ширем окружењу, од регионалних до глобалних релација. Кандидат посматра идентитет НАТО као променљиви друштвени конструкт који после Хладног рата убрзано доживљава промене, које су последица битно измењеног карактера безбедносних претњи и одговора НАТО на њих.

Кандидат на примеру НАТО успешно показује како развијене безбедносне заједнице, управо у области у којој је постојало стално неповерење и претње *другог*, развијају сарадњу која превазилази безбедносну дилему и ствара чврсте везе међу државама и грађанима. Они се идентификују са вредностима и идејама које овој сарадњи дају нова значења, нови колективни идентитет, превазилазећи уже идентитетске одлике засноване на етничкој и националној припадности. Са аспекта и теорије и праксе

пресудну улогу у овој идентификацији има политички утицај. Идентитет се конституише у социјалном окружењу под политичким утицајем кога одређују моћ и интереси најпре политичких елита, али и других чинилаца који могу да утичу на друштвене процесе, од међународних организација до утицајних појединаца.

У другом поглављу „**Теоријски приступ**“ кандидат излаже ставове три утицајне теорије међународних односа: реализма, либерализма и социјалног конструктивизма о карактеру, улози и будућности НАТО. Наглашава да је НАТО уверљива потврда да концепт кооперативне безбедности оправдано заузима своје место у теоријском корпусу студија безбедности. Међутим, подсећа и да већ освојено место чува политика силе. Са сваким заоштравањем међународних односа, реалистичке теорије добијају на актуелности, подсећајући да је свет још далеко од тога да на глобалном нивоу баштини предности које доноси сарадња у безбедности.

У трећем поглављу „**Нато - од савеза до организације**“, кандидат примењује теоријске увиде из прва два поглавља на процес изградње идентитета НАТО, тежишно после Хладног рата. Хронолошки прати остваривање мисије и визије НАТО, од међународне ситуације после Другог светског рата и разлога због којих је основан, преко заоштравања Хладног рата, заједничких и посебних интереса САД и држава западне Европе у трансатлантској сарадњи, затим периода детанта и попуштања међународне затегнутости пред нараслим опасностима нуклеарног (само)уништења, до изненадног престанка Хладног рата и нове безбедносне стварности европског простора. Поред политичког и историјског приказа, кандидат даје и преглед војних доктрина НАТО током и после завршетка Хладног рата.

Тежиште четвртог поглавља „**Нато после Хладног рата**“ кандидат ставља на анализу измењеног међународног окружења после завршетка Хладног рата, сагледавањем *промена карактера и врсти безбедносних претњи* и успешним одговорима НАТО који убрзано и суштински мења идентитет у два основна правца. Један је пројектовање друштвено-политичког система и вредности једне изграђене безбедносне заједнице на нови европски простор, на коме се сломио дотадашњи, економско-политички и идеолошко-вредносни супротан и супротстављен, социјалистички систем. А други правац је геостратегијски и безбедносни, садржан у опредељењу НАТО за *ширење и војно деловање изван своје територије*, на простор који је сломом Совјетског Савеза и

Варшавског уговора остао „безбедносни вакуум“, са свим слабостима које су представљале претњу европској стабилности, укључујући и југословенски простор са већ започетим оружаном сукобом међу бившим републикама, обилно потхрањиван спољним интересима.

У петом поглављу „**Конструисање идентитета**“, кандидат се бави анализом чинилаца идентитета НАТО, по којима је данас препознатљив у безбедносном дискурсу, на који доминантно утиче динамиком доградње тих чинилаца према изазовима и претњама глобалног окружења. *Политичка безбедност* темељи се на изграђеној евроатлантској безбедносној заједници, нуди се и привлачи нове партнере широм света у намери да се различитим облицима сарадње оствари сигурна будућност. *Војна безбедност* јача капацитете и способности, гарант је безбедности територије и људи који на њој живе и фактор контроле глобалне безбедности. Да би ово остварио НАТО у оквиру *развијене институционалне инфраструктуре* предузима широк дијапазон активности и делује у свим секторима и нивоима безбедности. Делотворност овог приступа омогућава, уз традиционалну културу државне безбедности, *нова безбедносна култура* дијалога и сарадње, тзв. кооперативна безбедност, у којој се нове идеје прихватају са поверењем и одговорношћу пред заједничком будућношћу.

У шестом поглављу „**Нато за 21. век**“ разматрани су *интереси и перспективе* НАТО, доминантно одређени утицајем најмоћније силе, САД, у креирању безбедносне политике и праваца деловања у регионалним и глобалним релацијама. Кандидат види наставак изградње НАТО за 21. век као императив у циљу очувања западне цивилизације и део је њених укупних напора да спречи опадање, сачува и унапреди достигнуту моћ, оличену управо у политици и војним способностима савезничких и партнерских држава у НАТО.

У „**Закључним разматрањима**“ кандидат истиче да је истраживачки изазов сагледавања конституисања идентитета НАТО после Хладног рата утолико већи јер тражи одговоре на најактуелнија питања данашњице, без који нема релевантних погледа на увек неизвесну будућност. Видети дубље у протеклих две и по деценије историје света, значи способност да се загледа што даље у будућност, како би никад довољно јасну слику онога што нас чека учинили рељефнијом у откривању бољих путева сутрашњице. У том настојању кандидат је предузео вредно истраживање чије

результате, значајне за сагледавање улоге и деловања НАТО и веома подстицајне за даља теоријска разматрања, саопштава у завршном поглављу.

5. Очекивани резултати и научни допринос

Докторска дисертација Раденка Мутавцића испунила је постављена очекивања и остварила задате научне циљеве. Јасном и уверљивом аргументацијом заснованом на теоријском оквиру, постављене хипотезе у највећој мери су потврђене. Циљним истраживањем ради провере хипотеза кандидат је извео закључке које је сумирао у завршном поглављу рада, који потврђују основну хипотезу да је НАТО од оснивања, а посебно интензивно после завршетка Хладног рата, обликовао свој идентитет према безбедносним претњама, израстајући у стабилну *безбедносну заједницу* и *политичко-војну организацију* са најчешће пресудним утицајем на глобалне безбедносне процесе. Достигнута моћ конституише безбедносну политику са нескривеним претензијама да НАТО и САД као његова водећа сила, контролишу читав свет, територије и ресурсе, како би задржали доминантну позицију у расподели глобалне моћи. У деловању НАТО било је и има бројних разилажења савезника у погледу и реаговању на поједине безбедносне проблеме, још више у различитим спољнополитичким интересима трансатлантских савезника, САД и данас Европске уније, али то никада није довело у питање опстанак НАТО.

Научни допринос кандидат даје у теоријској разради међузависног односа идентитета и безбедности, произашлог из свеобухватног сагледавања и приказа развоја ових дискурса у теоријама међународних односа и студија безбедности. Показује да су они нарочито интензивирани убрзаним променама друштвене стварности после завршетка Хладног рата, када НАТО, у потрази за новим идентитетом, даје тим дискурсима доминантан тон, подстицајно делујући на теоријска уобличавања конституисања колективног идентитета политичко-безбедносних заједница и односа националног и наднационалног у том процесу.

Појмовима идентитета и безбедности кандидат приступа као динамичким категоријама, прихватајући конструктивистички приступ који идентитет и безбедност види као производе социјалне конструкције и продукције (праксе). Тако безбедност значење добија у интерсубјективном, друштвено посредованом односу. Однос идентитета и

безбедности политичке заједнице је узајамно конституисање, јер се политика безбедности заснива на идентитету, док политика идентитета (ре)продукује безбедност - за себе и за или против других.

Безбедносну функцију кандидат аргументовано поставља у основу на којој политичка заједница гради свој идентитет, што НАТО потврђује развијајући упоредо институционалне механизме формулисања безбедносне политике на једној страни и наратив о кохезији наднационалног идентитета који додатно учвршћује заједничке културне и цивилизацијске вредности демократског Запада. Безбедносни дискурс кандидат заснива и развија у контексту претње и промене њеног карактера. Током Хладног рата тај дискурс је доминантно обележен идеолошком и војном претњом Источног блока, тачније (ре)презентацијом те претње, која је одређивала спољну и заједничку безбедносну политику НАТО савезника, а делом и унутрашњу политику држава чланица. У анализи тог процеса кандидат показује да је онај значајни претећи други, неопходан за конструкцију властитог колективног идентитета, на почетку био и остао током читавог Хладног рата, Совјетски Савез и његов претећи комунистички, социјалистички и православни колективни идентитет. Данас је то поново ојачала Русија, али и бројни други безбедносни ризици и претње који долазе из читавог глобалног окружења.

На основу ових теоријских увида кандидат показује у чему је практични (друштвени) значај идентитета субјеката безбедности, посебно у конструктивистичким приступима обликовања друштвене стварности према интересима тих субјеката. То успешно приказује на примеру конституисања идентитета НАТО, који интензивно настоји и са више или мање успеха утиче и мења безбедносну ситуацију у појединим регионима и читавом свету, према својој визији пожељне будућности човечанства.

Научни допринос је и у аргументованом објашњењу како је НАТО, користећи дугогодишњи идентитет гаранта безбедности западне цивилизације, превазишао улогу заштитника од војне претње Совјетског Савеза и Источног блока и завршетком Хладног рата показао спремност и способност да гради нови идентитет према измењеном карактеру безбедносних претњи. У конституисању новог идентитета суштинска одлика је да је НАТО, опрезно и промишљено, градио улогу носиоца и креатора промена друштвеног и безбедносног поретка у новом окружењу

и промотера нове безбедносне структуре и културе у средњој и источној Европи. Таквим реконструисаним идентитетом НАТО је превазишао војне и географске лимите условљене дотадашњом совјетском претњом, а нагласак ставио на политичке процесе ширења вредности западне демократије, нудећи политичким елитама држава у окружењу друштвено знање и идентитетске вредности евроатлантске безбедносне заједнице.

Кандидат уверљиво и подстицајно за будућа истраживања ових процеса, показује да је управо идентитет НАТО као изграђене безбедносне заједнице омогућио његово успешно проширење на исток, упркос унутрашњим отпорима због опасности које потенцијално носи прекрајање линија поделе у Европи и провоцирање могуће руске реакције. Показао је да моћ остаје фактор кохезије и отварања нових визија заједничке будућности, како у регионалном тако и глобалном окружењу. А друштвено знање као део међународне структуре, у овом случају коришћено у процесу ширења безбедносне заједнице, значајно је олакшало активности везане за развој узајамног поверења и колективног идентитета.

Јачањем политичке компоненте у постхладноратовском периоду НАТО отвара нове могућности дијалога и сарадње, чиме се мења претежна хладноратовска војна оријентација, а на значају добијају политички процеси развијања различитих облика сарадње, без наметања решења силом, већ добровољним прихватањем и прилагођавањем понуђених вредносних и институционалних опција. Ово опредељење, уз каснију одлуку да се НАТО ангажује изван властитих граница ради управљања кризама, кандидат истиче као две најзначајније одлике спремности и способности за трансформацију, у тражењу и изградњи новог идентитета после Хладног рата.

Нови идентитет карактеришу пре свега партнерство као израз сарадње, на једној страни, и јачање војних способности, на другој страни, као потврда снаге за колективну одбрану и спремности за реаговање на безбедносне проблеме изван своје територије. Дубином и ширином промена партнерство обележава међународне односе на размеђу два века, снажно афирмишући принципе кооперативне безбедности, којима се стабилност међународних односа често постиже ефикасније него традиционалним приступима заснованим на војној сили.

Основни циљеви унапређења војних капацитета и способности су (1) колективна одбрана и (2) успешно планирање и извођење операција одржања мира (peacekeeping operations), које данас обухватају широк спектар операција од превенције кризе до постконфликтних напора стабилизације и изградње. Кандидат посебно анализира и указује да војна компонента није довољна за решавање кризе, јер тек заустављањем сукоба почињу задаци политичке и цивилне компоненте, које треба да сачувају стабилност и граде ново друштво. Тешка и сложена искуства предузетих интервенција показују да НАТО убрзано мора развијати инструменте управљања кризама да би био ефикаснији и започете послове успешно приводио крају.

У овом контексту кандидат упозорава да војно ангажовање НАТО изван својих граница, које се оправдава безбедносним разлозима и „ширењем демократије“, остаје најспорнија фаза у његовом деловању. Оправдано је само ако за резултат има отклањање нестабилности и унапређење безбедности. У супротном, изнова изоштрава дилему о (зло)употреби парцијалних интереса унутар НАТО, посебно спољнополитичких интереса најјаче силе, САД, која и на тај начин настоји да очува светску доминацију.

У покушају предвиђања будућих дешавања, кандидат најпре примећује да НАТО интензивира активности у настојању да и даље буде ефикасан у свету који се мења, у борби против нових претњи. Поводом украјинске кризе НАТО изнова наглашава карактер регионалне безбедносне организације и предузима највеће јачање колективне одбране последњих деценија. Остаје и глобална улога, обавеза коју даје себи, да спречава кризе, управља конфликтима и стабилизује постконфликтне ситуације. Приметно је и да САД, уместо једнострано иницираних интервенција и почињања ратова, што се може тумачити као израз тријумфализма због стечене униполарне моћи после Хладног рата, сада нагласак дају већој сарадњи, како са Уједињеним нацијама и Европском унијом, тако и са партнерима широм света.

Дефинисана су три кључна задатка ове мисије НАТО: *колективна одбрана*, *кризни менаџмент* и *кооперативна безбедност*. Кандидат добро примећује да у сваком од њих НАТО мења приступ. Сада хоће да покаже још већу снагу своје колективне одбране, демонстрирајући војну силу у региону источне Европе. Настоји да буде ефикаснији и успешнији у постконфликтној фази предузетих операција, чијим резултатима није

задовољан. И знатно је опрезнији када је у питању преузимање безбедносног ризика приликом изградње партнерства.

У фокусу НАТО остају Русија и Кина, које предводе нове центре моћи, а један од њихових најважнијих циљева је ограничавање регионалних и глобалног утицаја САД и деловања НАТО у том смислу. На руску дестабилизацију европског безбедносног поретка, одговор НАТО је „више одбране и више дијалога“, али је видљив нагласак на јачању одбране. Притом су савезници са обе стране Атлантика јединствени. НАТО је њихов најзначајнији заједнички политички и безбедносни „производ“. Уз сва настојања Европска унија још није изградила довољне војне способности да би уверљиво могла да артикулише своје самосталне безбедносне интересе.

Украјину и Блиски исток кандидат с правом одређује као најважније полигоне где се сучељавају интереси САД и Русије, где и једна и друга страна настоје да управљају кризом према својим интересима. У овим и другим актуелним жариштима, поред демонстрације „тврде моћи“, примењују се и нови облици остваривања утицаја, као што су (зло)употреба становништва за ескалацију кризе, ангажовање терористичких група, усмеравање политичког буђења у жељеном циљу, коришћење технолошких иновација као што су друштвене мреже на интернету за ширење идеја и позива на акцију. Актери безбедности заиста морају убрзано да траже нове одговоре како би остали у „тренду“ успешног препознавања токова претеће стварности.

Као део те драматике међународне збиље, на истакнутом месту и не својом вољом, и раније и сада, кандидат види Србију. Упоредном анализом аргумената за и против НАТО, даје ваљану аргументацију за будућа одлучивања о овом питању. Одлука о приступању Партнерству за мир и политичко опредељење за европске интеграције, показују да она себе види у европском безбедносном контексту. Предности те сарадње, с једне стране, али и решавање за Србију крупног косовског проблема (што је у сржи односа са НАТО), с друге стране, битно ће утицати на будуће одлуке о њеним даљим евроатлантским интеграцијама.

Вековна подељеност Србије између истока и запада остаје и данас. Са Русијом је вежу традиционално пријатељство, помоћ пружена у најтежим историјским тренуцима, словенски корени и православна вера. То су све важни елементи националног бића и

српског идентитета који не могу бити занемарени приликом одлучивања о будућим правцима историје Србије.

Неизвесно је и куда свет иде после нових заштравања на међународној сцени. Зато се кандидат опредељује да је изабрана војна неутралност, макар и међународно непризната, оптимални избор и прагматична политичка одлука у овом тренутку. Свестрана сарадња у оквиру Партнерства за мир, али и са Русијом, Кином и другим државама, даје довољно простора за унапређење властите и заједничке безбедности, а одговор на питање о чланству у НАТО треба оставити отвореним за будућу процену, како својих интереса тако и међународних околности.

6. Закључак

а) Према изведеном истраживању може се закључити да кандидат Раденко Мутавцић поседује смисао за научно-истраживачки рад и плодотворно прожимање емпиријског и теоријског знања. Показао је свеобухватно разумевање историјског процеса изградње идентитета НАТО са уочавањем преломних момената у међународној стварности када је требало учинити заокрет и трансформисати организацију према измењеним безбедносним претњама. Овакав приступ прати историју, мисију и визију НАТО, који је настао на почетку Хладног рата одражавајући вредносно и идеолошки дубоко подељени свет Запада и Истока, али је пред нуклеарним претњама самоуништења света прихватио попуштање и сарадњу, да би се после изненадног завршетка Хладног рата, задржавајући водећу моћ у свету, определио за принципе редифинисаног концепта кооперативне безбедности, ширећи респектабилан утицај изван своје територије и постајући један од водећих креатора безбедносних процеса на глобалном нивоу.

б) Одабрана тема докторске дисертације изузетно је актуелна, научно потребна, друштвено оправдана и у складу је са до сада показаним научним интересовањем, испољеним способностима кандидата и његовим професионалним опредељењем. Она представља самосталан истраживачки рад о конституисању идентитета, који је значајно одређен историјско-културним и друштвено-политичким контекстом и једна је од кључних варијабли за разумевање процеса у међународним односима и опредељивање актера светске политике. Конституисање идентитета НАТО потврђује да се идентитет и безбедност узајамно одређују и представљају основне факторе актуелног процеса

сврставања држава на глобалном нивоу. Пријемчиве идеје и визије безбедније будућности у несигурном свету, уз флексибилне механизме политичке и војне сарадње, моћни су алати за конструисање новог идентитета НАТО, који је заправо отворен процес у проналажењу ефикасног супротстављања новим изазовима, ризицима и претњама.

в) Уочљива је тежња кандидата да истраживањем испуни сва три научна циља – дескрипцију, објашњење и предвиђање. Зато бира погодну тему за предмет дисертације и реализује веома актуелно истраживање, са постигнутим резултатима који представљају вредан допринос и могу бити од научне и шире друштвене користи и подстицај за даља научна истраживања концепта идентитета и улоге и деловања НАТО. Отвореност овог питања произилази из безбедносне поенте деловања НАТО, које се може сажети у оцени да је трансформација процес који омогућава сталну реконструкцију и доградњу механизма и капацитета за одговор на стратешка питања и начин за даље прилагођавање у очувању доминантне моћи и утицаја на глобалном нивоу.

г) Садржај предмета дисертације правилно је структуриран, поштује принципе општости и конкретизације и омогућава истраживање које доводи до научно прихватљивог одређења предмета истраживања, уз указивање на отворена питања на која се у међународним односима и студијама безбедности поузданији одговори могу сагледати само у догађајној будућности.

д) Приложена литература добра је и инспиративна грађа за израду докторске дисертације, те учвршћује закључак Комисије о свеобухватно исправној методолошкој усмерености кандидата.

Комисија закључује да је дисертација написана у складу са усвојеном пријавом и одобрењем Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду.

На основу укупног и критичког сагледавања садржаја докторске дисертације, чланови Комисије оцењују да докторска дисертација кандидата Раденка Мутавцића представља

самостално научно дело, па су се у складу с тим стекли сви неопходни услови за њену јавну одбрану.

У Београду, 7. 6. 2016. године

Комисија:

1. Проф. др Иво Висковић, председник

2. Проф. др Дејан Јовић

3. Проф. др Драган Р. Симић, ментор